

ADİYAMAN ÜNİVERSİTESİ

ADİYAMAN ÜNİVERSİTESİ

ULUSLARARASI
SAMSATLI LUCIANUS
SEMPOZYUMU

INTERNATIONAL
SYMPOSIUM
ON LUCIANUS OF SAMOSATA

17-19 EKİM/OCTOBER 2008

EDİTÖR/EDITOR

Dr. Mustafa Çevik

ULUSLARARASI SAMSATLI LUCIANUS SEMPOZYUMU
INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON LUCIANUS OF SAMOSATA
17-19 EKİM/OCTOBER 2008

ADİYAMAN ÜNİVERSİTESİ YAYIN NO : 2

Editör : Mustafa ÇEVİK
Redaksiyon : Yrd. Doç. Dr. Bahir Selçuk
Yrd. Doç. Dr. Fatih Alkayış
Okt. Ahmet Şahin
Okt. Mustafa Toprak
Okt. Volkan Düzgün

ISBN : 978-605-60221-1-1
Tel : + 90 416 223 17 71 – 72
Belgegeçer : + 90 413 223 30 91
e-posta : bidb@adiyaman.edu.tr
www. @adiyaman.edu.tr

©

Bu kitabın basım, yayın, satış hakları

Adıyaman Üniversitesi'ne aittir.

Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz.

T.C. Başbakanlık Tanıtma Fonu, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı ve
Anı Yayıncılık'a katkılarından ötürü teşekkür ederiz.

SAMSATLI LUCIANUS'DA ESKATOLOJİK DÜŞÜNCELER

*Mustafa ÇEVİK**

Giriş

Lucianus, ölüm sonrası yaşantıya inanmaktadır. Üstelik bunu birçok din ve felsefi düşüncede olduğu gibi bir adalet ve ahlak endişesiyle gerekli görmektedir.

Lucianus'un ölüm sonrası yaşamı tartışmak için kaleme aldığı "Öbür Dünyadan Konuşmalar", "Ahrete Varış" ve "Menippos" isimli eserlerinde ölüme, eşitliğe dayalı haksızlıkların giderildiği alan olarak bakmaktadır. Lucianus'un ölüm sonrasına ilişkin düşünceleri aslında ahlak ve adaletin bir tür temellendirme tartışması niteliğindedir.

Bu yazıda, söz konusu kitaplar merkeze alınarak Lucianus'un ahireti lüzumlu görme gerekçesi ve orda öngördüğü yaşantıya ilişkin düşünceleri analiz edilecektir.

Ancak bu konuyu tartışmadan önce Lucianus'u anlamaya çalışan her araştırmacının karşılaşabileceği bir sorunu anmak gerekir. Bilindiği gibi Lucianus'un eserleri çoğunlukla diyaloglar şeklindedir. Diyalog şeklinde yazan yazarları anlamak için öncelikle hangi karakterin yazar adına konuştuğunu çözmek gerekir. Eğer yazar bunu açık bir şekilde belirtmemiş ise araştırmacının işi zordur. Böyle bir durumda yapılacak en rasyonel şey yazarın öne çıkardığı fikir veya karakteri yazar adına konuşuyor kabul etmek veya yazarın bütün eserlerine bakıp o kitaptaki kurguyu ona göre yorumlamak gerekir. Bu çalışmada izlenen yöntem şudur: (1) Lucianus'un eserlerindeki genel havaya uyan karakter Lucianus adına konuşuyor kabul edildi. (2) Lucianus'un eserlerindeki tartışmada galip gelen kişinin aslında Lucianus olduğu kabul edildi.

* Yrd. Doç. Dr., Adıyaman Üniversitesi, Eğitim Fakültesi.

Lucianus bir düşüncenin galip gelmesini istiyorsa bu Lucianus'un o düşünceleri kısmen de olsa desteklediği anlamına gelir, diye kabul edildi. Bu belirlemeden sonra Lucianus'un ölüm sonrası hayata ve yargılamaya ilişkin düşüncelerini anlamaya çalışalım.

Eskatoloji sözcüğü Grekçe'de son şey, nihai değerlendirme ve ölüm anlamına gelen "eschata" veya "eschatos" ile bilim anlamına gelen "logos" sözcüklerinden türetilmiştir. Bu anlamda eskatoloji nihai olanın bilimi veya nihai değerlendirmenin bilimi anlamına gelmektedir.

Denilebilir ki ölüm sonrası yaşama inanmanın tek nedeni bu dünyada eksik kalan adaletin tamamlanmasıdır. Yeryüzünde adaleti nasıl sağlayabilir sorusu sadece felsefi bir soru değil, aynı zamanda hukukçuların, ekonomistlerin ve politikacıların da ilgilendiği bir sorundur. Bu dünyada mutlak adaleti nasıl sağlarız tartışmasına ütopyalar olduğu gibi ekonomi ve yönetim teorileri de birer yanıt arama etkinliğidirler. Ancak kimse bu güne kadar mutlak adaletin yeryüzünde uygulandığını iddia etmemiştir. Bunun yerine dinlerin önerdiği yaşam ve ölüm sonrası yaşamın birlikte değerlendirilip mutlak adaletin ölüm sonrası yaşamda gerçekleşeceğine insanlık yaygın olarak inanmıştır. Ölüm sonrası yaşama inanıp da bu dünyada iyi ve kötünün karşılığında bahsetmeyen bir inanç veya felsefi düşünce bulmak neredeyse imkânsızdır. İyilerle kötülerin ayrılması ve herkesi bu dünyada yaptığının karşılığını bulması için bir mutlak yargılamanın olması kaçınılmaz gibi görülmektedir. Aksi takdirde ölümle her şeyin bittiğini var saydığımız zaman adalet mekanizmasına yakalanmayan kötülerin kötülükleri yanına kar kalmış olacaktır. İşte Lucianus da bu ilkeden hareketle ölüm sonrası bir yaşamı teorik olarak kabul etmiş benziyor. Çünkü kimi kitaplarda bu konuyu çok belirgin olarak işlemektedir. Lucianus'un diyaloglarında ölüm sonrası yaşam ve yargılamaya yönelik tartışmaların bu dünyada yapılanların karşılık bulması bağlamında yapıldığını açıkça görebilmekteyiz. Lucianus, bir kısım insanın ölüm sonrası yaşamda ceza çekeceğine inanır. O, semavi dinlerin Cennet ve Cehennem tarzındaki ceza ve ödül tarzının yanında farklı cezalardan da bahseder. Örneğin, Tantalos susadığını, fakat su içemediğini, içmek istediği zaman elinden suyun

kayıp gittiğini söyleyince Menippos, “*senin su içmeye ne ihtiyacın var? Artık vücudun yok ki! Vücudunu Lydia’da bir yere gömmüşler... Vücudunun suya ihtiyacı olabilirdi; ama sen bir ruhsun, nasıl susarsın da içersin?*” der. Tantalos, ruhunun da bir ceset gibi suya ihtiyaç duyduğunu ve bunun belki de kendisine mahsus olduğunu söyler. O bunu bir tür ceza olarak görür. Su içmek isteğine rağmen bir türlü su içememeyi bir tür ceza şekli olarak anlatır. Menippos, içmesen ölür müsün, sen de içme nasılsa ölüm yok artık, der.¹ Kharon isimli eserinde Tantalos’un suya eğilip tam içmek üzereyken suyun kendisinden kaçtığını yazar.²

Lucianus, ölüm sonrası hayatta, bütün insanları etlerinden arınmış iskeletler olarak tasavvur eder. Bütün yaşamış efsanevi güzel kadınları yan yana görür ve bunların kuru kafadan ibaret olduklarını söyler.³ Aslında Lucianus’un bütün ölüleri etten arınmış iskeletler olarak tasavvur etmesi bir anlamda dünyevi olan şeyleri bu dünyada bırakacağız, öte dünyaya salt kendimiz olarak gideceğiz şeklindeki düşüncenin bir devamıdır. Çünkü *Öbür Dünyada Konuşmalar* başlıklı kitabında Lucianus, sürekli olarak bu dünyadaki kazanımların öbür dünyaya götürülemeyeceğini vurgular. O yüzden bütün ölüleri dazlak ve burunsuz olarak tasvir eder.⁴ Lucianus bu dünyayı bir oyun alanı olarak kabul eder. Ancak kimi insan bu oyunu ciddiye alıp aldanır.⁵ Lucianus, insandaki her türlü özellik ve kazanımı geçici olarak ve sınama amacıyla verilmiş olarak kabul eder. Bunları veren gücü *talih* olarak kabul eder. Talih kavramını bir tür tanrı gibi düşünür ve hayatı *talih* tarafından düzenlenmiş bir tür gösteri olarak tanımlar. Ve talih, “*gösteri bitince her birine giydirip kuşattıklarını çıkarır, her birinin güzelliğini de, çirkinliğini de alır, artık hepsi asıl hallerine döner, yani kimsenin kimseden bir farkı kalmaz. Bazıları işin ne olduğunu anlamamışlar da onun için Talih’in verdiklerini öz malları sanırlar, geri istenince de kızverirler.*”

¹ Samsatlı Lucianus, Seçme Yazılar, MEB Yayınları, Ankara 1944, (Çev. Nurullah Ataç), I. Cilt. S. 144.

² Samsatlı Lucianus, Seçme Yazılar, III. Cilt. S. 93.

³ Lucianusos, I. Cilt, s. 145.

⁴ Age., s. 151.

⁵ Menippos s. 69.

Lucianus, sözünü ettiğimiz kitabında Eski Filistinli bir Cynic yazar olan Menippos⁶ aracılığıyla öbür dünyada mutlu olacak olanların sadece Cynicler⁷ olduğunu ima eder.⁸ Lucianus'un Menippos'a söylediğine göre "Ahiret eşitlik diyarındır, burada herkes birbirine benzer."⁹ Bir başka yerde ise o yeraltı ülkesinde ölümler hâkimi olan Aiakos "ölüler diyarında hesaba düzen karıştırılmaz, hiçbir şey de gizlenemez."¹⁰

Lucianus, diyaloglarında çoğu zaman dünyaya, makam mevkie ve güzelliğe düşkünlükle alay eder. Ona göre akıllı insan bu tür şeylere sempati duymaz çünkü bilir ki bunların sonu yoktur. Ona göre "akıllı insanların yaptığıını yapmalı: yani dileklerimize bir sınır çekmeli, elimizde ne varsa onunla memnun olmalı, dünyada dayanılmayacak hiçbir hal olmadığına da inanmalı"¹¹.

Öbür Dünyada Konuşmalar isimli kitabının 27. bölümü üç tane Cynic olan Antisthenes, Krates ve Diogenes arasında geçer. Ahiret kapısına gelirler ve orada ünlü komutanları, valileri, savaşçıları vs. görünce onların dünyadaki halleriyle karşılaştırıp alay ederler. Orda gördükleri manzarayı Diogenes şöyle anlatır: "İçlerinde her türlü insan var, yeni doğmuşlarla küçük çocuklardan başka hepsi de ağlıyor; çökmüş, iki büklüm olmuş ihtiyarlar bile sızlanıyor! Neymiş bunları hayata bağlayan şey, bir türlü anlayamadım."¹² Dünyaya bağlılık sözü edilen kitapta baştan sona yanlış bir hayat anlayışı olarak görülür. Burada çocukların ölüm sonrasında mutsuz olmamaları ve dünyaya bağlılığın sonucunda yaşanan hüznün ve pişmanlık duygusu aslında başta İslam olmak üzere bütün semavi dinlerde var olan bir anlayıştır. Çocukların masum olarak kabul edilmesi

⁶ Menippos, IV. Yüzyılın sonları ile III. Yüzyılın başlarında yaşamış bir filozoftur. Eski Filistin'in Gadara kentinde doğan Menippos, dönemin filozofları, bilginleri ve şairleriyle alay eden yazılar ve şiirler yazıyordu.

⁷ Kitapta adı geçen bir diğer cynic ise Diogenes'tir. Diogenes de Sinoplu bir cynic filozoftur. Milattan önce 412 ile 323 yılları arasında yaşamıştır

⁸ Age, s. 160, 153, 154.

⁹ Age., s. 161.

¹⁰ Age., s. 182.

¹¹ Age., s. 163.

¹² Age., s. 167.

nedeniyle onların öbür dünyada hesaba çekilmeyeceği kabul edilir. Benzer şekilde ölümlerin yoğun bir pişmanlık duygusu yaşamaları onların bu hayatı anlamamaları veya yanlış anlamaları sonucudur. Lucianus'ın metinlerinde Cynic düşünceyi öne çıkarması ve metinlerin bütününe onları haklı şekilde bırakması onun da Cynicler gibi düşündüğünü göstermektedir. Dünyaya ve içindekilere karşı bu tutum sufi geleneklerin tamamında görülen bir düşüncedir. İslamî sufi geleneğinde "masivaya bağlılık" beraberinde pişmanlık ve hüsrân getirir. Bu bağlılık bir tür günah olduğu için öbür dünyada günahkârlar "keşke toprak olsaydım"¹³ ayetinde de ifade edildiği gibi bir pişmanlık duygusu yaşayacaklardır.

Ölüm Sonrasında Nesnelere Tanıklığı

Bilindiği gibi özellikle Semavi dinlerde öbür dünyada yaptığımız günahla cisimlerin tanıklık edeceği vurgulanır. Aynı şekilde Lucianus, *Ahrete Varış* isimli kitapta günahkârların ve suçluların yaptıklarına etrafındaki cisimlerin tanıklık edeceğini söyler. Bu anlamda üzerinde zina yapılan yatağın ve ortamı aydınlatan lambanın tanıklığına başvurur. Lamba ve yatak yapılan eyleme olan tanıklıklarını ayrıntılarıyla anlatırlar.¹⁴ Menippos isimli kitabında felsefecilerin anlattıklarının hakikate ulaştıramadığını söyleyen Lucianus, onları para ve şöhret yerine erdemi tercih etmeleri gerekirken söylediklerinin aksine şöhret için ve para için olmadık şeyler yaptıklarını anlatır. Ayrıca felsefecilerin hakikate ulaştırma konusunda tutarsız olduklarını, her birinin söylediklerinin başkasıyla çeliştiğini söyler. Onun için felsefecilerin hakikat arayışlarının yanlış olduğunu söyler.¹⁵ Bunun üzerine Zerdüşt dinine ilgi duyar ve bir Zerdüşt azizi bulup onu öbür dünyaya götürmesini ister. Lucianus, öbür dünyaya Zerdüşt aziziyle birlikte gittiğinde orada öldükten sonra bütün insanların bir meydana toplanıp yargılanmayı beklediği kalabalık bir

¹³ Nebe' Suresi 40.

¹⁴ Age., s. 202.

¹⁵ Lucianus, Menippos, Lucianus'tan Seçme Yazılar III, s. 60-61.

alan görür.¹⁶ Lucianus, Menippos'un ağzından, ölüm sonrasında kimse-
nin suçunu inkâr edemediğini anlatır. Çünkü *"öldükten sonra bizi gölgele-*
rimiz suçluyor, biz yaşarken ne yapmışsak ölümüümüzden sonra ahrette onlar
anlatıyor; onların her dediklerine de inanıyorlar... inanırlar elbette! Gölgele-
rimiz bizden ayrılmazlar ki! Nereye gidersek bizimle birlikte gelir, ne yaparsak
*görürler."*¹⁷ Bir tür yargıç olan Minos söylenenleri dinledikten sonra *"bü-*
tiin o alçakları, sularının cezasını çekmek üzere, günahlılar yurduna, cehenneme
gönderdi. En ağır cezalar, zenginlikleri, güçleri ile esrikleşip herkesin kendileri-
*ne tapmasını bekleyenlere verdiği cezaları"*¹⁸ Lucianus'a göre öbür dünya
kendini ölümsüz sanıp dünya malına dalan kişilerin pişmanlık duyduğu
bir alandır. Ve bunu fark ettiklerinde *"yeryüzünde tattıkları bahtiyarlığı*
*tatlı bir düşünce diye anıp anıp içereniyorlardı"*¹⁹ Menippos daha sonra mahke-
me alanında çekilip ceza görülen yeri gezdiğini söyler. Orada yani ce-
hennemde gördüklerini anlatırken kutsal dinlerin anlattıkları cehennem
manzarasından farklıdır. İnsanların türlü şekilde cezalar çekip yanmakta
olduklarını gözlediğini aktarır Menippos.²⁰

Ölüm Sonrasında Adalet

Lucianus, eserlerinde Yunan mitolojisini öyle kullanır ki nerdeyse
bu günkü Müslümanların ve Hıristiyanların ahiretteki adalet anlayışı ile
aynı gibi. Buna göre iyi ameller işlemişler ayrı tarafa kötü ameller ayrı
tarafa alınacak ve ayrıca çocukken ölenler ise sorgulanmayacaktır.²¹ Ço-
cukken ölenlerin yargılanmaması bir tür adalet anlayışıdır. Bilindiği gibi
çocukken ölenler cennete mi, cehenneme mi gidecek? düşüncesi ilk dö-
nem İslam kelimacıları arasında da tartışma konusu olmuştur. Temel
itikadi mezhep imamlarından biri olan Eş'ari ile hocası Ebu Ali el-
Cubbai arasında geçen bir konuşmada *"biri mümin, diğeri kafir, öbürü de*

¹⁶ Age. S. 65-66.

¹⁷ Lucianus'un, Menippos, s. 66.

¹⁸ Lucianus'un, Menippos, s. 66.

¹⁹ Lucianus'un, Menippos, s. 67.

²⁰ Lucianus, Menippos, s. 67.

²¹ Age., s. 182.

bir çocuktuktu. Bunların hepsi öldüler ve sırasıyla, biri ödüllendirildi, biri cezalandırıldı, öbürü de ne ödüllendirildi ne de cezalandırıldı.”²² Bu problem bazı kişilerce küçükken ölen kişinin Allah’ın takdiriyle öldüğü için ona verimli bir ödül şeklinde yorumlanır. Ama diğer taraftan da büyüüp kâfir olarak ölmüş kişinin de Allah’a “beni neden çocukken öldürmedin hiç değilse ben de Cennete giderdim” şeklindeki teorik itirazını ölüm sonrasında çocukların durumu bir adalet sorunu olarak tartışılmıştır. Benzer şekilde Lucianus’ta da çocukken ölenler ölüm sonrası hayatta en mutlu kişilerdir.

Bu dünyada kral olarak yaşayanlar ölüm sonrası yaşamda bu dünyadaki aksine zelil bir yaşam sürdürecektir Lucianus’a göre. Orada en mutlu kişilerden biri meşhur Cynic Diogenes’tir. Bütün krallar, zenginler ve ünlü komutanlar eziyet çekip inlerken o keyifli bir şekilde dolaşıp türkü söylemektedir. Lucianus ahireti ziyaret ettiğinde bunları gördüğünü anlatır Menippos’un ağzından.

Lucianus, Menippos ağzından aktardığı ahiret ziyaretinde halkın yargılamasına da rastlamaktayız. Buna göre bir tür mahşer diyebileceğimiz meydanda insanlar yargılamayı beklerken yeryüzünde zorbalık ve talan yapan ve yoksullara sövüp sayan zenginler için yasa teklif edilir. Bu yasaya göre “zenginler öldükten sonra vücutları öteki suçluların vücutları gibi cezalandırıldıktan sonra ayrıca ruhları tekrar yeryüzüne gönderilecek, eşek vücutlarına sokulacak ve 250 bin yıl birinden ötekine geçerek hep eşek vücutlarında kalacak, yük taşıyacak ve sıvri cisimlerle dürtülecekler ancak ondan sonra ölmelerine izin verilecektir.”²³ Bu yasa teklif edildi ve kabul edildi der, Menippos. Peki, bu dünyada Lucianus’un önerdiği bir doğru yaşam şekli var mıdır? Lucianus’un öbür dünyadan öğrendiği en akıllıca yaşam yolu şudur: Bütün metafizik tartışmalardan uzak dur. Onların zekice akıl yürütmelerinden yüz çevir. Bütün bunları sonuçsuz konuşmalar olarak nitelendir. Peşine düşeceğin şey şu olsun: En iyi şeyi nasıl yapabilirsin

²² El-İci, Mevakif, Kahire, 1905-1907, VII, s. 197.

²³ Lucianus, Menippos, age., III. Cilt, s. 72.

onu yap. Her zaman gülümse hiçbir zaman acı çekme. İşte Lucianus'un dolaylı olarak önerdiği en akıllıca yaşam yolu budur.²⁴

Lucianus, ölüm sonrasında herkesle alay eden ve insanların dünyadaki mutsuzluğu burada bulamayışlarını alaya alan Menippos karakteriyle canlandırır. Menippos bir Cynic'tir (köpeksi filozof). Menippos, IV. yüzyılın sonları ile III. yüzyılın başlarında yaşamış bir filozoftur. Eski Filistin'in Gadara kentinde doğan Menippos, dönemin filozofları, bilgileri ve şairleriyle alay eden yazılar ve şiirler yazıyordu. Lucianus Menippos'tan bahsederken "Cynic Menippos" diye söz eder. Bu ona hakaret amacı taşıyan bir ifade değil o tarz düşünörlere verilen genel bir isimlendirmedir. Diogenes de Sinoplu bir köpeksi filozoftur. Milattan önce 412 ile 323 yılları arasında yaşamıştır. İşte *Öbür Dünyadan Konuşmalar* isimli kitapta bir tek Menippos'un ve bir de bir başka köpeksi filozof olan Diogenes'in bu dünyada mutlu olduklarını ima eder.²⁵ Çünkü onlar kendi isteğiyle güle oynaya gelmişlerdir bu dünyaya. Çünkü bu filozofların dünyayı umursamayan bir anlayışları vardı. Zaten dünyada hiçbir şeyi olmayan insanlardı. O nedenle öbür dünyaya giderken geride bırakacakları bir şeyleri yoktu. Ayrılırken de üzölmemişlerdi. Bu bir tür mistik yaşam tarzının dünyadan kendini arındırmanın insanı özgürleştireceğine dair anlayışa aslında hem uzak doğu mistisizminde hem de İslam mistisizminde rastlamak mümkündür.

Lucianus'un metinlerinde Diogenes ve Menippos'un ağzından açık bir şekilde Cynizm'e övgü vardır. Zaman zaman kralların, güzel kadınların, zenginlerin yaşamlarıyla kendi yaşamlarını karşılaştırarak onları aşağılar. Bu, kitapta sıkça rastlanan bir anlatım tarzıdır. Bu da bize Lucianus'un aslında bir Cynic olduğunu söylememize yardım etmektedir.

²⁴ The Works of Lucianus of Samosata tr. by H. W. Fowler and F. G. Fowler, Oxford: The Clarendon Press. [1905] Vol. I. S. 168.

²⁵ Lucianus, I. Cilt s. 153-4.